

BIRGITTA ERICSSON, ANNE-MARIE FÄLLSTRÖM, SIGURD JENSEN, HELLE LINDE, ILKKA MÄNTYLÄ OG STEINAR SUPPHELLEN: Stadsadministrationen i Norden på 1700-talet. Oslo – Bergen – Tromsø, Universitetsforlaget, 1982. 392 s.

Den foreliggende bog er den første i rækken af publikationer fra det nordiske forskningsprojekt »Centralmakt och lokalsamhälle – beslutsprocess på 1700-talet« og omfatter en række delrapporter om byadministrationen i de enkelte nordiske lande omkring midten af 1700-tallet afrundet af et afsnit med komparativt sigte.

Der er udtrykkeligt tale om et oversigtsarbejde med karakter af håndbog – forordet side 8 – og svarende hertil en klar disposition med kapitler om henholdsvis de »almindelige« mindre byer og de to store hovedstæder, København og Stockholm. Allerede med Helle Lindes afsnit om købstadsadministrationen i Danmark sammenlignet med Sigurd Jensens efterfølgende om Københavns bystyre ved 1750 bliver det klart, at hovedstæderne forskningsmæssigt har været favoriseret i bedste samklang også med 1700-tallets bevidste bestræbelser på netop at få residensbyerne til at florere. For mens Sigurd Jensen meget veloplagt kunne skrive overskueligt på grundlag af en omfattende litteratur, har Helle Linde i en helt anden grad måttet støtte sig på primærmateriale og af arbejdsmæssige grunde indskrænke feltet til i alt væsentligt en undersøgelse af bystyrets organisation og funktion i ni udvalgte af ialt 65 danske købstæder. Noget lettere overskuelig har situationen været for Steinar Supphellen i arbejdet med de 19 norske byer, idet han har kunnet begrænse de egentlige arkivundersøgelser til at gælde Trondheim, mens man for Sveriges vedkommende igen er i den situation, at Birgitta Ericssons kapitel om Stockholm fremtræder nok så klart og overskueligt sammenlignet med Anne-Marie Fällströms og Ilkka Mäntyläs lange sammenredigerede afsnit, som i første række drejer sig om 11 svenske og 6 finske byer valgt ud blandt godt 100 mulige. For fuldstændighedens skyld skal bemærkes, at minebyen Kongsberg i det norske afsnit såvel som de svenske bjergværksbyer Falun og Sala har fået speciel omtale – sidstnævnte i et særligt kapitel af Birgitta Ericsson. Der var for disse lokaliteters vedkommende efter tysk forbillede tale om en tæt sammenknytning af administrationen af brug og by.

Nødvendigheden af at vælge byer ud har været uomgængelig, men repræsentativiteten af de udvalgte er ikke blevet gjort til genstand for megen diskussion. Umiddelbart godtager man naturligvis blandingen af små og store – forskelle i det administrative apparats størrelse er let aflæselige og giver anledning til anskuelige sammenligninger allerede i de enkelte rapporter.

Undersøgelsesernes sigte er i første række gået på dels den formelle, lovgivningsmæssige baggrund, dels strukturen i den lokale styrelse, rekrutteringen af dens medlemmer og endelig mere specielt forhold omkring opnåelse af borgerskab. Det kan ikke nægtes, at de mange variationer indenfor de enkelte lande trods koncentrationen om de udvalgte eksempler har resulteret i meget detailmættede gennemgange, som nok skal have været noget morsommere at udarbejde, end det umiddelbart fornemmes af den mindre engagerede læser. De enkelte afsnit er ordnet tematisk nogenlunde efter samme mønster, men overskueligheden er ikke overalt lige fremtrædende, og den fuldstændige mangel på et register styrker nu ikke ligefrem brugbarheden som håndbog.

Et hovedsigte har været sammenligningen mellem den oldenborgske enevælde og frihedstidens Sverige-Finland. På mange måder betyder oplægget derfor nok

en stærkere betoning af forskellene end de mange tidsbestemte ligheder. Interessant er imidlertid Birgitta Ericssons konklusioner, som efter en lang række sammenfatninger dukker op på de allersidste sider. Lidt paradoksalt hedder det nemlig her, at enevælden havde et mindre højt udviklet præcisionsniveau med hensyn til procedurer og beslutningsniveauer end, hvad man finder i frihedstidens bystyre. Kort sagt, at bureaukratiet var mere veludviklet i Sverige-Finland, på trods – eller måske netop i kraft af? – de valgrettigheder, som gjaldt såvel lokalt som ved repræsentation til stænderrigsdagen. Generelt gjaldt, at påbud og praksis naturligvis ikke fulgtes ad, og meget kunne ordnes lokalt uden at højere myndigheder interesserede sig for det. Morsomt er det på svensk at se formuleret den mulighed, man også under det oldenborgske »statssystem« havde for roligt og samdrægtigt at ordne lokale anliggender – selvstyre på et traditionelt grundlag.

Det store arbejde slutter altså med tankevækkende betragtninger, og bogen danner dermed et godt udgangspunkt for projektets følgende publikationer om social forsorg, industrier, næringslivets regulering etc. Blot kan man, når det gælder disse tilgrænsende emner, ikke komme uden om den bekymring, som en dansk læser kan komme til at nære ud fra detailindvendinger, når det gælder det hjemlige stof i den foreliggende bogs første del. Det får være, at to af de 65 købstæder er slettet af geografien på kortet side 14 – det er gået ud over Vejle og Kerteminde. Men man må protestere, når det såvel side 18 som side 27 hævdes, at toldsteder sjældent var placeret i købstæderne, hvorfor det da også undlades i større udstrækning af inddrage toldforpagteres og toldkontrollørers eventuelle relationer til bystyret. Desværre foregik der faktisk fortoldning i mere end halvdelen af de 65 købstæder, så helt ualmindeligt var det ikke. Skævheden hænger sammen med forholdene i de udvalgte ni danske provinsbyer, som i denne henseende altså ikke er så repræsentative endda. Hertil kommer på side 18 en lidt vel tidlig indlemmelse i Kongeriget af Ærøskøbing, ikke i rollen som købstad, men som småby uden rettigheder på linie med Fladstrand og Løgstør – sidstnævnte handelssteds opkomst siges endda at hænge sammen med gode besejlingsforhold! Og på side 32 udnævnes Kommercekollegiet helt uberettiget til administrator af de indirekte afgifter, som dog ikke desto mindre i perioden frem til 1760 ubestridt hørte under Rentekammeret, hvorefter de udskiltes og kom under det nyoprettede Generaltoldkammer – sidstnævnte ganske uomtalt på side 64, hvor Rentekammeret til gengæld forbindes med samtlige statens indtægter. Af mere generel betydning, men – indrømmet – stort set ikke omtalt i litteraturen, var hovedstadens meget svingende rolle som leverandør af importvarer til de små danske købstæder. København var ikke i første halvdel af århundredet af en betydning, som det hævdes side 15, men der skete netop i årtierne omkring midten af 1700-tallet en væsentlig styrkelse af den danske hovedstads konkurrenceevne i forhold til alternativet, Lübeck.

En del af disse skævheder kan lægges tilside som fejl, der ikke blev fanget i flugten, mens andre helt tydeligt afspejler snæverheden i en særdeles »lokaladministrationshistorisk« indfaldsvinkel fokuseret på forhold omkring magistrat og byfoged, men til gengæld en usikkerhed i mangt og meget i nabolaget vedrørende økonomi, handel, told- og afgiftsadministration – emner ganske væsentlige i forholdet mellem lokalsamfund og centralmagt. Hvad dog først og fremmest undrer er, at der i et projekt af denne art, som erfaringsmæssigt ruller afsted med mængder af møder og deltagelse af en talstærk gruppe styrende lærde, alligevel

ikke er blevet tid eller lejlighed til en diskret, frugtbar og nødvendig interkollegial kontrol af disse udenværker. Det er jo da noget, man ellers rundt omkring klarer ganske uformelt.

Anders Monrad Møller

Oppdaginga av fattigdommen. Sosial lovgivning i Norden på 1700-tallet. Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø, Universitetsforlaget, 1983. 456 s.

På baggrund af det nordiske historikermøde i Uppsala i 1974, som bl.a. havde *Central- og lokalforvaltning eller regionalt selvstyre under 1700-talet* som tema, besluttede en række nordiske historikere at fortsætte udforskningen af beslutningsprocesserne i de fem nordiske lande i det anførte tidsrum. Formålet var gennem en række undersøgelser af afgrænsede emner at gennemføre en sammenligning mellem de nordiske lande for bl.a. at finde frem til henholdsvis ligheder og forskelle mellem de to statstyper, der fandtes i Norden i 1700-tallet: på den ene side det absolutistiske statssystem i Danmark-Norge-Island og på den anden side det repræsentative system, som fandtes i Sverige-Finland. Som det fremgår af forskningsprojektets overordnede titel *Centralmakt och lokalsamhälle – beslutsproces på 1700-talet* skulle den komparative analyse koncentrere sig om, hvorledes den centrale statsmagt og de lokale samfund vekselvirkede, og hvordan magtforholdet var imellem de to 'poler'.

Oppdaginga av fattigdommen, som er den anden publikation i serien, den første omhandlede *Stadsadministrationen i Norden på 1700-talet* (se ovenfor), indledes med en kort bibliografisk oversigt over den vesteuropæiske litteratur om fattigdom og fattigforsorg, en nyttig vejledning til sammenlignende studier, der rækker ud over Norden. Derpå følger enkeltafhandlinger om fattigvæsenet i de fem nordiske lande.

Harald Jørgensen skildrer sobert det offentlige fattigvæsen i Danmark med udgangspunkt i Frederik IVs forordninger af 24.9.1708, der er de første egentlige danske fattiglove. Lovene er bygget på de frivillige bidrags princip, og Harald Jørgensen når frem til, at det hverken økonomisk eller politisk lykkes for enevælden frem til slutningen af 1700-tallet effektivt at sætte fattiglovgivningen igennem og ser en væsentlig årsag hertil i befolkningens og de lokale instansers aktive og passive modstand.

I sin skildring af forholdene i Norge lægger Ståle Dyvik i sit afsnit endnu mere vægt på den indflydelse, lokalsamfundet havde på såvel udformningen som administrationen af fattigforsorgen. I den svenske undersøgelse bliver det påpeget, at initiativet til reformer vedrørende fattigvæsenet først og fremmest efter 1750 tages fra centralt hold, men det understreges samtidig, at de lokale instanser dels var med til at påvirke Riksdagens beslutninger og dels selv traf beslutninger om fattigforsorgens indretning. Den svenske undersøgelse er foretaget af Ulla Johanson med særbidrag af Sven Malmberg og Karl-Gustaf Andersson.

Det finske bidrag indskrænker sig til en analyse af to len inden for det sydøstfinske Borgå stift. Bidragyderen, Panu Pulma, lægger vægt på, at behandlingen af de fattige varierer ud fra de forskellige social-økonomiske strukturer, der findes i henholdsvis den østlige og den vestlige del af stiftet, alt efter om der var